

Nr 1

ULLEVAD - LEKSBERGS HEMBYGDSFÖRENING STYRELSE ÅR 1975

Ordf.	Karl-Erik Svensson
V. ordf.	Gunnar Lykken
Sekr.	Stina Larsson
Kassör	Karl-Erik Johansson
Övr. ledamöter	Lennart Larsson
	Signe Johansson
	Tyra Johansson
Suppleanter	Aina Nordberg
	Naemi Johansson
Roteombud:	
Marirestad	Jane Sahlberg
Leksberg	Kerstin Andersson
Käckestad	Karl-Gustaf Holmgren
Rörsås-Ek	Knut Larsson
Ekby	Ivar Walldén
Ullervad	Vera Lilja

STADGAR FÖR ULLEVAD - LEKSBERGS HEMBYGDSFÖRENING

Syfte: § 1.

Föreningen har till uppgift att väcka intresse för hembygden, sprida kännedom om bygdens historia samt att medverka till att föremål och byggnader som belyser bygdens folkliv och odlingshistoria bevaras. Föreningen vill slå vakt om landskabsvårdengenom att stimulera sina medlemmar att var på sin ort verka för skydd och bevarande av naturföremål eller naturområden som är karakteristiska inslag i landskapsbilden.

Verksamhet: § 2.

Sitt syfte vill föreningen främja dels genom att som gåva, deponition eller köp förvärva egendom, husgeråd, redskap, handlingar, fotografier, litteratur m.m. som åskådlig är skilda tiders liv och sedvänjor inom bygden, dels genom att med föredrag, skrivna alster m.m. göra hembygdsforskning och hembygdsforskning levande.

Medlemmar: § 3.

Var och en som har intresse för dessa uppgifter kan bli medlem i föreningen. Medlemsavgiften skall bestämmas vid årsmötet. På förslag av styrelsen kan årsmötet till hedersledamot kalla person, som på ett verksamt sätt främjat bygdens eller föreningens intresse. Medlem äger vid allmän sammankomst en röst, ordföranden vid lika röstetal desutom utslagsröst. Omröstning och val skall ske öppet om ej annat yrkas.

Styrelse: § 4.

Föreningens styrelse skall bestå av sju personer, samt desutom 2 suppleanter. Av styrelsen väljes 4 resp. 3 ledamöter vartannat år. Föreningen utser ordförande. Övriga funktionärer utses inom styrelsen. Föreningen utser också 2 revisorer och 2 revisorssuppleanter. Inom sig eller utom kan styrelsen utse en samlingsvårdare, samt ett erforderligt antal byombud som i skilda delar av socken speciellt verkar för föreningens syften.

Årsmöte: § 5.

Årsmöte äger rum under första halvåret på dag som styrelsen bestämmer. Därvid förekommer följande ärenden:

1. Val av årsmötets ordförande och sekreterare.
2. Val av justeringsmän för årsmötets protokoll (två)
3. Styrelsens berättelse.
4. Revisorernas berättelse.
5. Fråga om ansvarsfrihet.
6. Styrelseval.
7. Val av revisorer.
8. Övriga ärenden.

Extra föreningsmöte hålles enligt beslut av styrelsen eller då minst tio medlemmar fodrar det, med angivande av skälet.

Befogenheter: § 6.

Styrelsen äger att representera föreningen och handla å dess vägnar samt att utan föreningens hörande förvärva museiföremål. Föreningens beslut fodras dock i frågor av större vikt, såsom inköp av fastighet, byggande av hus eller förvärvande av föremål av högre värde än föreningens tillgängliga kontanta medel uppgår till.

§ 7.

Ändring eller tillägg i stadgarna skall beslutas på två varandra följande föreningsmöten, varav ett skall vara ordinarie. Beslut om föreningens upplösning och överlämnandet av dess samlingar och tillgångar skall fattas i samma ordning som är bestämt om ändring i föreningens stadgar.

GRANNÖL – EN TRADITION I KÄCKESTAD BYASLAG

Västergötlands urgamla jordbruksbygder var före det laga skiftet många och stora byars hemvist. Rentav små riken med egna lagar och sedvänjor, egna parlament och ämbetsmän. Små världar, som nu i allmänhet tillhör det förgångna, men som dock ligger oss mycket nära.

Dock finns det en annan by, som aldrig kapitulerat för den moderna tidens anlopp utan bibehållit sina samhällsfunktioner förvånande väl. När man står inför en sådan samling kuriösa föremål, som vart och ett, huru enkelt det än är, har ett slags statlig nimbus över sig, så får man tillika en levande känsla av huru mycket av vårt folks historia, som ligger förborgad i våra byar och i de sedvänjor och sociala förhållande, varmed de höra samman.

KäckestadsBy i Ullervad socken i Vadsbo Härad har ensam i Sverige bevarat en hel uppsättning av byalagets utrustning av samhällsinstrument. Smlingen omtalas sålunda i ett bystämmoprotokoll i samma by den 5 juli 1894, där det heter så: "Följande inventarier finnes, tillhöriga Kieckestads Byalag, som skola av Byfogden förvarasoch vårdas.

- 1-mo: En s.k. Grankäpp försedd med namn och årstal, det äldsta 1718.
- 2-do: En Måttstock för hägnaden.
- 3-tio: En s.k. Pliktkäpp, försedd med bomärken för varje gård, årstal 1803.
- 4-to: En deppa.
- 5-to: Snippaskålar 12 stycken.
- 6-to: En Budkafvel.
- 7-de: En äldre ptotokollsbok (protokollsbok) med Byförordning af 1742 m.fl. papper.
- 8-de: Denna protokollsbok.
- 9-de: Skifteshandlingarne för Kieckestads Byalag.
- 10-de: Wäghandlingar för Byns gemensamma vägar.
- 11-te: Brännmärke med namnet Kieckestad"

Till stor glädje finnes fortfarande alla dessa reliket i behåll, där varje sak blir ett monument, varje uppgift om detsamma ett dokument. Därför med hänsyn härtill, har föremålen, med undantag av de allra yngsta och ännu brukliga, överlämnats till Nordiska Muséet, Stockholm, som inlöst dem och givit dem en äreplats i sin samfundsavdelning. De der kanske inte så mycket ut, men de har så mycket mera att berätta.

Grannölet är både byting och gille. Delägarna i västgötabyarna har sedan hedenhös kallat varandra grannar, därför benämndse allt som rör byn också på granne. I Käckestads by hålls bystämman i gamla ceremoniella former, Förr inleddes den med gärdesgårdssyn ute i markerna, men ändring har skett under senare år.

Vadsbo härads indelning i fyra tingslag eller fjärdingar fastställdes i mitten av 1600-talet och tingställena var Hova socken, Valla i Fägre socken, Binneberg i Binnebergs socken och Hasslerör i Hassle socken. Från denna tid och ända fram till år 1924 är alla Hova ting hållna i Hova, under det att inom de övriga tingslagen ting även hållits på andra orter. Då Ullervad och Leksberg hörde till Hasslerörs tingslag, så kan det ha sitt intresse att notera, att mellan åren 1659 och 1724 ting även hölls vid tingsplatsen Käckestad i Ullervads socken förutom vid "rätter tingstad" som var Hasslerör. Nedanstående tingsdom är sålunda avfattad vid hösttinget i Käckestad år 1700:

Tingsdom rörande kasserade 1/8 Hemmanet Högebacken.

Uppå Wadso Härad's Ord: Ting Kieckestadh d 17 september 1700, uti Wedherbörandhernas närhwaro uti protocoll;

Till föllie af den resolution som utföll vid sidst förveket i Binneberg Ting, så infunno sig nu åboerne uti Udhby, Segerstad och Gogata byar, till att förklara sig över det 1/8 dehls kasserade hemmanet Högebacken, berättades sig hafwa Ransakat hemma uti sina Documenter, men intet kunna igienfinna dhen Domben som angår detta hemmanet, när det skall blivitt kasserat, emädan det låg mitt i deras muhlbete, men de berättade sig kunna draga till minnes när Skalla-Bengts Fader, Anders der bodde, som var ungefär 60 eller 70 år sen samt uti Häradshövding's Gyllengrips tijd har blewet efter detta hemmanet ransakat, då Lantmätarens der över upprättade Carta för Tingsrätten, åther blifwen uppwisath och befunnit dhet till detta hemman är mycket dåliget och odygligh Jordmosse, som är vattensiukt, det omöjligen igien upptages, och någon ränta af sig kasta Kan, åfwan nembde åboer iemwäll tillspordes om dhe willia deföre skatta. Hwilkasvarade intet orkar jag skatta före, emädan deras Boskapingen nytta der af hafwer, som här med atterteras.

Actum ut Supra:

På Tingsrättens vägnar:

J. Aurell.

(J. Aurell)

Not. Häradshövding Jonas Justus Aurell var född i Mariestad 13 okt. 1654 som son till borgmästaren i Mariestad och vice häradshövdingen Nils Larsson Aurell. Efter studier i Karlstad och Uppsala blev han landssekreterare i Mariestad 1679 och postmästare där 1683. Han utnämndes till häradshövding den 17 augusti 1695. Från de "Äresminnes-RUNOR" som trycktes i anledning av hans död den 25 mars 1722 beskrives hans domargärning på följande vis:

"Thesinman blef han satt i Wassbo wida härad
At skipa lag och rätt. Han giordet och mång år
Så, at af hög och låg han älskad wardt och ärad,
Och på sin döda mull ett ewigt loff=ord får;
Ty fast han oförkränckt med mit rättwisan skötte,
Med blidsko doch hwar man han öfwer alt bemötte."

Utdrag ur Skara Stifts kyrkliga Jordebok af år 1540

År 1540 förrättades en jordebok över Skara Stifts gods. Boken upprättades av Biskop Sven Jacobi, vilken var en grunlig kännare av stiftets ecklesiastika hemman och äldre handlingar. Gustaf Wasa, som förberedde en omfattande reduktion på inrådan av överstekanslern Conrad Pyhy och superintendenten över Svenska Kyrkan Georg Norman, beställde jordeboken av biskopen för att ligga till grund för indragningen.

”Her begynnas wpbördhen clerkernes och kyrkiernes i Wadsbo.
Seckistads kyrktio:
Inthet meer een tionden.

Vlerffwa stomps wpbörd:
Stommen y Lexberg: jern 4 c, och them tagher canicken y Schara
tijl Sancte Morthens prebenda, curato 2 t:or malt, 2 t:or haffra,
oc allan tionden oc 8 daxuerke.

Stommen y Eek: jern 2½ c, malt 1 t:a haffra 1 t:a daxuerke 4.
Jon y Axilstorp: smör 2 p:d.
Summa summarum: smör 4 p:d, jern 5 c, malt 4 t:or, daxuerke 23.
haffra 4 t:or.

Vlaerffa kyrkies wpbörd:
Olaff Suensson y Kaekistada: jern 4 tiwgh, och nw är hon bygdh
och intitt scatlagdh.
Legsbergx y Hensberg: ena tompst vnder sin gårdh, och ter giffuer
han intit langille off.

Eks kyrkies wpbörd:
Morten ibidem: jern 1½ c, daxuerke 3.
I tem ½ tiwgh jern för een eengh.

Hårda tider i forna dagar.

Under denna rubrik har en insändare i Mariestads Weckoblad nr 26 den 4 april 1868 påpekat några svåra och bekymmersamma år i flydda tider, för att intala oss tålmod i detta svårt tryckande år, eller för att förbereda oss på att gå en säker hungersnöd till mötes; detta har insändaren icke sagt oss. Men som han har framkallat sorgliga minnen av hård tid och hungersnöd, synnerligast från Uppland från 1700-talet, så vill jag gå ännu längre tillbaka i fornåldern och ur de anteckningar jag gjort för ett litet arbete:

”Minnen från fornåldern rörande Västergötland”, visa att denna provins har förr än nu varit ganska hårt hemsökt av synnerliga och förödande naturhändelser, dem ingen mänsklig konst och vetenskap kunnat förekomma, men att Gud alltid efter nöden hjälpt oss. För att stärka vår tro på Guds faderliga beskydd, vill jag med bevis styrka, huru svåra hemsökelserna här varit, och då först utur en gammal anteckningsbok tillhörande Ullervads kyrka av förmodligen en präst vid namn Gotthard Ständer, anföra trenne av hungersnöd i hela riket och mycket i Ullervad hemsökta år. År 1596 regnade det litet och ofta, som

upppfriskade jorde, att hon blev klädd och prydd med grönska och blommor, säd såddes, växte upp, och människor fröjdade sig av hopp om överflöd, Men då prästmötet var i Skara i juli månads början, kom ett sådant ihållande regn, under det folket var i Skara, dels på marknaden och dels att bevista prästmötet, att alla broar flöto ut, att man hade största bekymmer att komma hem. Vattnet höjde sig och stod över åkrar och ängar allt inpå sena hösten i Vadsbo, mest i Tidandalen. Hö kunne icke bärgas och säden blev nedtryckt och höljd av dy och lera. Sedan kom om hösten starkt köld. År 1597 regnade det och var mulet hela sommaren. All växt på jorden fördärvades. Jorden sjuknade av väta och mögel; kläderna multnade på människorna, som ej ägde att byta om med. Kreaturen dogo, så att i många socknar ej funnos 20 nöt. År 1598 var lidadan missväxt. Nu gällde det befolkningen, Drängar och pigor avskedades först Sedan drevo föräldrarna sina barn ur huset för att tigga. Därpå gingo föräldrarna från hus och hem, hit och dit, tills de av hunger dignade ned och dogo. Man gav en oxen i byte för en tunna korn, och en ko mot en halv tunna dito; man gavett lod silver för ¼ tunna korn, och till sist 2 lod. För att upprätthålla livet i det längsta malde man ihoptiggd mäsck, drosse, vippor, agnar, knypel. Sedan samlades och maldes ben, barr, hassel- och björkknopp, nässlor, löv, halm, mossa, nötskal och örteris, allt vad man kunne överkomma. Härav blevo människorna maktlösa, svullnade upp, blevo pussiga, men benen blevo sköra. Oräkneliga dogo. Utmed gärdesgårdarna, på vägar, i skogen fann man överallt lik, med gräs, halm eller andra onaturliga ämnen i munnen. Dödligheten var så stor, att de matta, uthungrade kvarvarande icke förmådde och icke medhunno att begrava alla, utan blevo lämnade till spis åt hundarna och vilddjuren. Barnen svälte ihjäl på mördarnas bröst. Många blevo tjuvar hos dem som hade något ätligt kvar. Att hämna detta restes galgar i varsocken, vilken hängdes fulla av män, men å kvinnorna piskades rygghuden, sedan avskars deras hår och öron vid galgen. Älskade och tilgivna makar skildes för att var för sig uppsöka något att äta, var de kunde, och råkade varandra aldrig mer. Hungersnöden var så stor att många åto köttet av sina armar. Allra sist kom blodsoten, nu rödsoten (dysenteri), och skördade resten, så att hela byar och gårdar voro människoöde. Se vidare bekräftelse härför i "Afzelii Sagohävder", 3:dje delen, 1 hälften, Vasagatan, från sidan 33 till 37.

Rörande vattenhöjden i Älvdalen (Tidandalen) 1596 säger anteckningarna, att ifrån den 2 juli regnade det med sådan våldsamt, att i dalen från Timmersdala, Böja, Låstad, Tidavad och angränsande socknar var som en stor insjö. Vattnet gick upp över alla vägar ända till Ullers kullar. Människor och djur drunknade. Pest uppkom, nöden var stor och allmän. Ännu år 1600 var det svårt att så säd, och i 1601 blev säden i hela riket, synnerligen i Västergötland. Fördärvad av frost, under tre onde männens regering den 11, 12 och 13 maj, som även kallas järndagar och järnnätter, och de onda männen heta Pankratus, Liberatus och Seratus.

Per Högström i Skellefteå omtalar i sinböndagspredikan sid. 119 1739,-41, -41 och -42: "Utan att omnämna den allmänna hungersnöden som rasade i Sverige, åren 1603,04,-49 då människor och djur plågades,vill jag påminna om de svartaste åren, som äro närmare och många med mig hava överlevat och minnas, såsom år1803, då ingen spannmål fanns, utan Regeringen införskrev, och lät hämta hit vete, varifrån vet jag ej, men socknarna fingo borga emot förbindelser av pastor och sockenmän, på Kronomagasinets i Mariestad. Jag minns att Fägrede socken fick låna 10 tunnor som sedan koppades ut åt de hungrande. Sedan år 1812 de'å det regnade och var så kallt, att säden ej kunde bärgas, varav nöd uppstod år 1813. Sedan minns vi år 1820 och 1817. Så kom det goda året 1830, då en tunna råg kostade 6 Riksdaler, men sedan inträdde år 1831, och 1845, som här i Skaraborgs län åstadkommo mycken nöd och stora tårefyllda bekymmer, så att rikets (ständers) styresmän betraktade Skaraborgs län som ett stort fattighus, vilket de önskade vara utav med för intet. I år 1868, äro vi hemsökta av nöd, en följd av 1866 års vätår och 1867 års större och mindre

missägning. Dessa år ropa ett "besinna Dig" till varje husfader och husmoder, att de må veta att hushålla, spara och gömma, ty ingen av oss vet ännu, vad detta år i vilket vi leva, bär i sitt sköte. Att nöden är allmän, svår och gripande, se vi av de tjogtals vandrande, som varje dag besöka oss och bedja om bröd. De flesta dagar räknade jag här över 30 bettlare, från alla kringgränsande gäll, och en mängd unga arbetslösa gesäller. Man giver så länge man har, men till slut kan även ett litet förråd ta slut. Och sedan? Ja ---- det vet han, som allt vet! Gud hjälper oss!

----- Ullervad, Gogatan i april 1868. R ---- -r.

MINNEN FRÅN KARLEBY

T.f.S.L. berättade nyligen om att byn Karleby strax söder om Mariestad i möjligaste mån skall förbli orörd. Den har en unik bebyggelseform, och mariestads byggnadsnämnd har beslutat om nybyggnadsförbud. En av byns f.d. invånare Joh. Aronsson i Säckestad, återger här några personliga minnen från Karleby i gamla tider.

Det var mycket intressant att läsa artikeln om Karleby. Jag var dräng i mina tidiga ungdomsår hos kyrkvärden Carl Johansson i Kindbogården, Karleby i 6 år från den 1 november 1902, och på grund härav vet jag en hel del om Karleby. På den tiden restes alltid en midsommarstång i Karleby och det kom ungdomar i hundratal för att vara med om att kläda och resa stängen. Många hade gått miltals till fots, ty det var inte så värst många som ägde en cykel på den tiden.

Sen stängen var rest blev det dans på någon loge i byn. Det fanns också en drängasten, som den kallades. Den var stor och rund, endast en liten sänka vid en sida. Få var de som förmådde att lyfta den upp på stengärdesgården. Om det var någon som orkade med detta väckte det allas beundran och i synnerhet flickornas. Jag har ryktesvist hört att den stenen finns på Nordiska Muséet numera. Om dett är sant vet jag ej. Lars Johan Jonsson var då härskare på Anders Mattsgården. Han var född den 2 november 1862.

Grannöl.

Under de år som jag var hos kyrkovärden var det hans tur att göra grannöl en gång. Då togs byns stora brandspruta fram och provades. Sen gjorde man syn på Karlebygatan eller Backebogatan, som den också kallades. Den går från Skövdevägen upp till Karleby. Det hörde grannfogden till att hålla den i ordning under sitt grannfogdeår.

Någon gång på 1930-talet blev jag anmodad att bygga en veranda åt Fröken Matilda Fogelkvist i Karleby. Det var mycket bråttom med den, ty den skulle vara färdig till grannölet som det var hennes tur att göra det året. Jag instämmer med hr Källgård att det vore illa om de gamla husen skulle ruttna ned och förstöras. Byasmeden Anderssons hus står ännu kvar men är rrestaureerat ett par gånger.

Kyrkliga.

Karlebyborna var mycket kyrkliga. Och jag såsom varande kyrkovärdens dräng fick vara kusk till kyrkan nästan varje söndag. Tidigt före gudstjänsten och på sommaren var det vanligt att de gamla trådvallsgubbarna stod samlade på kyrkbacken vid någon gravsten. Det var mycket intressant att få sluta sig till dessa gamla farbröder och få lyssna när de samtalade om den döde under torven.

Om den döde ej varit så god under sin levnad så talade de dock aldrig om hans dåliga sidor utan försökte plocka fram det bästa hos honom. Detta tycker jag var ett mycket vackert drag.

På Leksbergs kyrkogård har flera landshövdingar sin grav. Det fanns en kuggfråga som lydde så: "Var bor landshövdingen i Skaraborgs län?" Många gissade Skara. Andra menade sig vara säkra på sin sak och svarade Mariestad. Men landshövdingen bodde i Leksberg, ty Marieholm hörde till Leksbergs kommun.

Hjälpsam kvinna.

För omkring 100 år sen bodde på Anders Mattsgården en fröken som hette Kajsa. Hon kallades i vanliga fall Kajsa i Smesgård, en förkortelse av gårdens namn. Det berättades om henne att hon var en mycket god människa. Ingen behövde gå ohjälpt från henne. Till hungriga och fattiga barn ropade hon: "Kom in barn, så skall i få mat av mej." Och ju mer hon hjälpte och ju mer hon gav bort, desto rikare och gladare blev hon. Man sade allmänt om någon fått något gått av vem det vara må, att det var så smaskigt. Med detta menade man att det var lika gott som om man fått det från Kajsa i Smedsgård. Detta uttryck har gått långt över Sveriges land. Jag vet ej om Kajsa trodde det var tomtar som bar till henne allt detta goda och denna stora förmögenhet som hon ägde. Men alla hennes vänner och hennes omgivning trodde fullt och fast att hon hade goda tomtar som ideligen bar till henne.

Anders Mattsgården är gammal, uppförd på 1700-talet. Huset är inrett i kamrar i ena änden och ett stort rum i mitten samt kök, skafferi och pigkammare i den andra änden. Varje julnatt ställde Kajsa en ett fat med gröt på bordet i storstugan för tomtarna, men de nändes aldrig smaka på gröten. Nej, den goda risgryndsgröten behövde säkert de fattiga få, mende de. Dessa tomtar som Kajsa hade var med andra ord Guds välsignelse. Hon var själv till glädje och välsignelse och hade alltid en öppen givande hand och därför vilade Guds välsignelse över henne och hennes gård. Och denna välsignelse har följt hennes brorsbarn och deras barn intill denna dag. Välsignelse är den verkliga och goda jultomten.

Säcke stad i augusti

JOH. ARONSSON

Infört i Tidning för Skaraborgs län 1965

Avskrift Truls Wiberg 2014